

Újdonságok az Erdélyi-medence középső–későneogén-kori történetének kutatásában

Wanek Ferenc

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

Az elmúlt két évtizedben a földtani szemlélet a címbeli kérdéssel kapcsolatosan gyökeresen megváltozott. Nemcsak azért mert a romániai geológia a politikai változás után – legalább – formailag felzárkózott a fejlett világ elvárás-rendszereihez (témánkban ez azt jelentette, hogy csatlakozott végre a Hedberg-féle rétegtani kódhoz), hanem azért is, mert itthon és külföldön, olyan eredményeket ért el a tudomány, amelyek alapján radikálisan megváltozott a medencefejlődésről általában, és az Erdélyi-medencéről testre szabottan minden korábbi elképzelésünk.

Ami az Erdélyi-medence sorsát illeti, előadásomban három kérdéstről szeretnék szólni: (1) a tárgyalt medence üledéksorának rétegtani felfogásában született újdonságokról, (2) az üledékek keletkezésének környezeti feltételeit érintő új megközelítésekről, (3) a tárgyalt földtani idő alatti szerkezeti fejlődéstörténeti kép radikális megváltozásáról.

Ami a rétegtani kérdéskört illeti: ugyan voltak korábban is magányos apostolai a romániai rétegtanban a Hedberg-féle kódnak – például a külföldre emigrált Bogdan Popescu, vagy Victor Moisescu –, de ennek használata csak 1990 után lett nálunk általános. Sajnos, a régebbi geológus nemzedék ma sem érti ennek szükségességét, és (a tudománynépszerűsítő irodalomban) nagy igyekezettel, legtöbb, kevert nevezéktant használ. Ezzel – a szaporodó nyelvi gondok mellett – súlyosan terheli a tudomány új eredményeinek közvetíthetőségét a szakmán kívüli világ felé.

A lényegi változás az Erdélyi-medence rétegtanában azonban a pannóniai emelet és/vagy időszak értelmezésében bekövetkezett váltás volt. Tudjuk, hogy örök gond volt már magának, a pannóniai elnevezésnek a használata is. Tulajdonképp ez sarkalta a román földtan képviselőit, hogy a Kárpátokon belüli térségre is ráerőltessék a nevezett hegyláncon kívüli térség késő-neogén regionális rétegtanát. Az 1990-es évek kutatásai, elsősorban Magyar Imre kiváló felismerései azonban oda vezettek, hogy még a Pannon-medence addig pontusinak vélt üledéksora is, döntő részében, jóval korábban rakódott le, mint a külső-kárpáti térség pontusi sorozata. Ez végképp kizárja a pannóniai=pontusi párhuzamosítás minden lehetőségét. Ma már, megalapozott kutató ezeket az eredményeket nem kerülheti meg.

Ami az öskörnyezetet illeti, itt két rész tudomány eredményei forradalmasítottak: egyrészt az üledékföldtan, másrészt az őslénytan. Az üledékföldtan legalább akkora változáson ment át a 70-es évektől kezdve, mint a szerkezetföldtan a globális tektonikával. Ennek a megközelítésnek modern lehetőségeivel, a tárgyalt területünkre vonatkozó átértékeléseket Krézsek Csaba végezte el. Kiderült, hogy a partmentinek vélt törmelékes (szarmata–pannóniai) üledéksor igazából mélytengeri. Megszívlelendő üzenet lenne ez például a geomorfológusainknak! Eredményei mellest arra is rávilágítottak, hogy szóba se kerülhet az eddig dogmaként kezelt szarmata/„pontusi” üledékhézag. Egészen másról van szó!

Egy másik dogmát az őslénytan döntöget (üledékföldtani eredmények segédletével), mégpedig azt, hogy a szarmata-időszaki óceántól való elzáródás térségünkben még nem indította el a beltengerek kiédesedését, sőt, ellenkezőleg: az elzáródás elsődlegesen besűrűsödést váltott ki, s csak a pannóniai időszakban kezdődött el ténylegesen ez a folyamat.

Végül, a technika vívmányaira, a szeizmikára alapozott szerkezeti fejlődés Krézsek Csaba által felvázolt modelljéről van szándékom beszélni, mellyel fenekestől – ám alapos indokokra építve – felfordította az Erdélyi-medencéről kialakult eddigi képünket.

Minden a helyén lenne? Távolról sem. Zárógondolatként, néhány, a medencével kapcsolatos ún. fogas kérdést szándékozok megfogalmazni.